

התעשייה הישראלית בשנות האלפיים

יורם בליזובסקי
מנכ"ל התאחדות התעשיינים

צמיחת התעשייה, כחלק מהתרחבותה של הפעילות הכלכלית במשק כולו, נבעה בעיקר מגורמים חיצוניים. שיפור באווירה הגיאופוליטית לצד קבלת הערבויות מארה"ב, תרמו לירידה במדד הסיכון של ישראל, הרגעת שוק המט"ח וייצוב הציפיות לאינפלציה, הפחתת הלחץ על השווקים הפיננסיים המקומיים והפחתת הריביות המקומיות, זאת לצד עלייה בהשקעות הזרות והתאוששות ענף התיירות.

מהלכים נוספים, וביניהם צמצום הסקטור הציבורי, ביצוע רפורמות מבניות ותהליכי הפרטה, אשר נועדו להגביר את התחרות במשק ולייעל את פעילות החברות הממשלתיות, תרמו אף הם ליציבותה הפיננסית של ישראל, ואותתו לקהילה הבינלאומית על נחישות ההנהגה הכלכלית הישראלית לבצע מהלכים משמעותיים להבראת המשק.

ההתייעלות הכואבת שעברה התעשייה, הביאה בסופו של התהליך, לשיפור משמעותי בכושר התחרות שלה, הן מול היבוא המתחרה בשוק המקומי והן מול שוקי העולם. ניצול עודף כושר הייצור לצד הירידה בעלויות הייצור לאחר מספר שנות מיתון, הקנו לתעשייה הישראלית יתרונות תחרותיים ואפשרו לה להגיב בעוצמה לעלייה שחלה בהיקפי הסחר העולמי (10.5%), כתוצאה מהצמיחה המחודשת בכלכלות העולם, לרבות צמיחתה המהירה של סין.

ואכן, את צמיחת התעשייה בשנת 2004 הוביל היצוא, שהתרחב ב-17.6%, והסתכם ב-23.7 מיליארד דולר. משקלו של היצוא בתפוקה גדל משמעותית במהלך העשור האחרון והגיע ב-2004 ל-40%, זאת לעומת 29% בשנת 1995, כאשר במרבית ענפי התעשייה עלה נתח השוק של היצוא הישראלי בכלל הסחר העולמי. התרחבות היצוא התעשייתי בשנת 2004 נבעה הן מגידול היצוא למדינות המפותחות (ארה"ב והאיחוד האירופי) והן מהגידול למדינות המתפתחות (בעיקר סין, הודו וטורקיה).

צמיחת התעשייה בשנת 2004 נגזרה ברובה המכריע מקבוצת ענפי הטכנולוגיה העילית, אשר הציגה צמיחה חדה ביותר (15%), ותרמה כ-80% מהגידול בתפוקת התעשייה. התרחבות היצוא הובלה אף היא על-ידי קבוצת ההיי-טק (יצוא הקבוצה גדל בכ-23%, והסתכם בכ-11 מיליארד דולר), שתרמה כ-60% מהגידול ביצוא התעשייתי. עם זאת, יש לציין, שכל ענפי התעשייה, לרבות הענפים המסורתיים, הרחיבו את היקפי היצוא, וזאת בשיעורים מרשימים למדי (יצוא התעשייה המסורתית צמח ב-9%).

השיפור במצב התעשייה לווה בעליית השכר הריאלי (2.2%), אשר הקיפה את רובם המכריע של ענפי התעשייה. במקביל, הצמיחה בתעשייה נתמכה בגידול חד בפריזון העבודה (6%), דבר שתרם לשיפור משמעותי ברווחיות החברות. על אף זאת, הגידול במספר

מצמיחה לפיתון

ערב כניסת המשק הישראלי אל שנות ה-2000, נראה העתיד מבטיח. החלו להופיע סממנים של יציאה מואצת מהמיתון ששרר במשק בסוף שנות ה-90, שנתמכו על-ידי צמיחה מהירה ביותר במשקי העולם ובהיקף הסחר העולמי, דבר שהביא לזינוק בהיקפי היצוא התעשייתי. במקביל, חלה התקדמות בתהליך המדיני לצד יציבות גיאופוליטית, ואלו תרמו באופן משמעותי לשגשוג התיירות הישראלית בשנת המילניום, עת ביקורו של האפיפיור בארץ.

לצד גורמים אלו, בלטה במיוחד פריחת ענפי תעשיית ההיי-טק בארץ, לרבות מכירת חברות הזנק (start-ups) בהיקפי ענק של מיליארדי דולרים. אלו הביאו במישרין לגידול היצוא הישראלי, התוצר ומקומות העבודה, ותרמו בעקיפין לפעילות הכלכלית של הענפים הנלווים אליהם ולהגברת הפתיחות הכלכלית של המשק. נדמה היה, כי חלון ההזדמנויות נפתח בפניו של המשק הישראלי.

אולם עד מהרה התברר, כי הכוחות אשר פעלו לצמיחת הכלכלה הישראלית ותרמו רבות להתפתחות התעשייה, פגעו קשות במשק, כאשר בשנת 2001 נכנסה ישראל למיתון כמותו לא ידעה מזה תקופה ארוכה. ההידרדרות החדה במצב הביטחוני והגיאופוליטי, שבאה בעקבות פרוץ האינתיפאדה באוקטובר 2000, האטה בכלכלות העולם, וארה"ב בראשו, והקריסה של חברות הטכנולוגיה ומניותיהן הנסחרות בנאסד"ק, הביאו להאטה משמעותית בפעילות הכלכלה הישראלית ולפגיעה קשה בתעשייה.

כך, בין השנים 2001-2003 חלה נסיגה בתפוקת התעשייה בשיעור מצטבר של 7%, בעוד מספר המועסקים בה נסוג ב-9% (פיטורים של כ-40 אלף עובדים). ירידות אלו מחקו חלק משמעותי מהצמיחה המרשימה (10%) שנרשמה בשנת 2000. במקביל, המשבר המתמשך בתעשיית ההיי-טק העולמית הביא לנסיגה חדה ביצוא התעשייתי. בין השנים 2001-2003 היצוא התעשייתי נסוג ריאלי בשיעור מצטבר של כ-7%, כאשר מרבית הירידה נבעה מהנסיגה הדרסטית ביצוא ענפי הטכנולוגיה העילית (-18%).

תנאי השוק הקשים אילצו את התעשייה, בהיותה מהענפים הסחירים ביותר במשק, להתאים עצמה למיתון ולעבור תהליך התייעלות משמעותי: בין השנים 2001-2003 ירד השכר הריאלי ב-2%, שעות העבודה צומצמו ב-10.5%, ופריזון העבודה עלה ב-4%. חברות התעשייה נאלצו לצמצם את תקציבי הרווחה, השיווק, ההנהלה וההוצאות הכלליות, ובנוסף ביצעו שורה של צמצומים בהוצאות מחוללות צמיחה.

בחזרה לפסלול של צמיחה

החל מהרבעון האחרון של שנת 2003 חלה תפנית במצב התעשייה, וממגמת נסיגה מתמשכת עברה התעשייה לצמיחה, שנמשכה לאורך שנת 2004. בסיכום השנה חלה עלייה ריאלי של 7% בתפוקה בהשוואה לשנת 2003.

ובעיקר בתוצר העסקי.

ההאטה בתחילת 2005 באה לידי ביטוי גם בתעשייה הישראלית. אומדנים ראשוניים למחצית הראשונה של שנת 2005 מצביעים על האטה ריאלית משמעותית בצמיחת היצוא התעשייתי בהשוואה לרמה החודשית הממוצעת בשנת 2004 (3.5% במחצית 2005 לעומת 17.6% בשנת 2004). במקביל, בחודשים ינואר-מאי 2005 הואטה צמיחת התעשייה בהשוואה לשנת 2004, כך שנרשם גידול של כ-3.5% בתפוקה (לעומת כ-7% בשנת 2004).

במבט אופטימי

על אף ההאטה המסתמנת בקצב צמיחת התעשייה נכון לתחילת 2005, הרי שהתעשייה הישראלית של שנת 2005 הנה תעשייה חזקה ומתקדמת, תעשייה גלובלית, הזוכה להערכה רבה בשוקי חו"ל, ומהווה מוקד משיכה למשקיעים זרים.

כך, במבט קדימה, אני רואה הזדמנויות רבות להאצה בפעילות התעשייה. אין ספק, שיציבות גיאופוליטית לצד תהליך ההתנתקות, יתמכו במדיניות הממשלתית המעודדת צמיחה – מדיניות שבמרכזה ביצוע רפורמות והפחתת נטל המס לצד מדיניות מוניטרית מרחיבה. עם זאת, לא די ביצירת תנאים תומכי צמיחה במשק פנימה. כתעשייה גלובלית, התאוששות הכלכלה העולמית הנה תנאי הכרחי להאצת פעילות המובלת על-ידי הקטר מספר אחת של המשק – קטר היצוא. שילוב גורמים אלו מבית ומחוץ, יש בכוחם להצעיד את התעשייה הישראלית אל מסלול של צמיחה מואצת במחצית השנייה של העשור, מסלול שיוביל אותה אל גבהים חדשים.

המועסקים היה מתון ביותר (1.1%), אם כי עצם קליטת עובדים יש בה בהחלט משום תפנית למגמת הפיטורים הממושכת, שארכה כשלוש שנים. מספר המועסקים בתעשייה בשנת 2004 עמד על כ-342 אלף איש, כאשר קליטת העובדים בתעשייה התרכזה, רובה ככולה, בקבוצת ענפי הטכנולוגיה העילית, שהרחיבו את מצבת העובדים ב-4.5%.

האצת הפעילות והשיפור ברווחיות הובילו לתפנית גם בתחום ההשקעות. בשנת 2004 הסתכמו ההשקעות בתעשייה בכ-15 מיליארד ש"ח, גידול של 8% בהשוואה לשנת 2003 (לעומת ירידה מצטברת של 27% בשנים 2001-2003).

כמו כן, על מנת למקסם את רווחיות החברות וכחלק ממגמת הגלובליזציה, הלכה והתעצמה מגמת השינוי באופי הפריסה הגיאוגרפית של התעשייה, תוך ניצול יתרונותיה התחרותיים. אם בעבר התרכזו המו"פ, הייצור והשיווק במקום אחד, הרי שכיום מוקמים מרכזי המו"פ במקומות בהם נמצאים מיטב המוחות, מרכזי הייצור עוברים למקומות הכדאיים ביותר לפי עלות ואיכות, וכך גם לגבי יתר רכיבי שרשרת הערך של המוצר, כאשר כבר היום ניכרת חדשנות טכנולוגית בכל רכיבי שרשרת הערך – לא רק בפיתוח, אלא גם בייצור, בשיווק ובלוגיסטיקה.

שנת 2005 – האמנם האטה?

נתונים ראשוניים לתחילת שנת 2005 מצביעים על האטה בפעילות המשקית. יש להניח, כי ההאטה בהיקפי הסחר העולמי, האמרת מחירי הנפט, מעבר מרכזי ייצור ופיתוח לחו"ל וחוסר הוודאות לקראת יישום תכנית ההתנתקות, מיתנו את קצב הגידול בתוצר,

